MICROMONOGRAFIA PAROHIEI ORTODOXE ROMÂNE ARAD-CENTRU (CATREDRALA VECHE)

I. Istoricul comunității parohiale

I.1. Numele parohiei și protopopiatul din care provine:

Parohia Ortodoxă Română Arad-Centru *(Catedrala Veche).*

Protopopiatul Arad.

I.2. Numele localității (toponimie)

Se cuvine să semnalăm ipoteza formulată de mai mulţi istorici care întrevăd în denumirea de ***Arad*** (în documente latineşti *Orod*), un toponim derivat dintr-o personalitate reală[1]. Istoriografia maghiară din secolul al XIX-lea, prin exponentul ei cel mai de seamă, Marki Sandor, considera că Aradul şi-a primit numele de la căpitanul cu numele Orod, unul dintre nobilii lui Ahtum, din vremea primului rege ungar[2]. Cu toate acestea, în unele lucrări, istoricul maghiar, uneori se exprimă contradictoriu, susţinând în cele din urmă teza ungurească despre identitatea *Orod*-ului cu Aradul şi despre originea şi continuitatea maghiară a oraşului[3].

Profesorul Isaia Tolan, examinând afirmaţia despre originea ungurească a Aradului susţinută cu multă vehemenţă de către Marki Sandor, demonstrează netemeinicia acesteia şi ajunge la concluzia de aşezare românească la originea oraşului Arad[4].

La baza acestei ultime ipoteze stă nu numai microtoponimia locală arădeană de provenienţă românească identificată de Gheorghe Haiduc[5], ci şi o serie de documente. O analiză sumară a acestora ne duce la concluzia că majoritatea locuitorilor erau români: Petru, Cosma, Adrian, Toma, Moga, Târsa, Iacob, Dumitru, Zaharie, Iordan, Iorga, Buna, Moxa, Vidu, Simion, Filip[6].

---

[1]Despre toponimul Arad, vezi: Eugen Gluck, „Contribuţii cu privire la originea toponimului *Arad*”, în *Ziridava*, XXII, 2000, p. 39-55.

[2] Marki Șandor, *Arad vármegye és Arad szabad kiralyi varos tőrtenete*, vol. I, Arad, 1892, p. 59.

[3] Gheorghe Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri cu un excurs istoric până la 1752 şi însemnări istorice-politice ulterioare*, Arad, 1940, p. 216.

[4] Isaia Tolan, „Topografia veche a Aradului”, în *Ştirea*, Arad, nr. 56 din 1932; idem, *File din istoria Aradului* (Culegere de texte îngrijită de Horia Medeleanu şi Călin Tolan), Bucureşti, 1999, p. 23- 58. Ipoteza legată de originea românească a numelui oraşului este susţinută de istoricul Eugen Gluck, care afirmă, la fel ca şi Marki Sandor, că *Orod*-ul ar putea să fi fost conducătorul unei obşti româneşti din aceste părţi sau chiar un comandant din armata lui Ahtum, cf. Eugen Gliuck, „Cu privire la istoricul părţilor arădene în epoca voievodatului lui Ahtum,în *Studii privind istoria Aradului*, Bucureşti, 1980, p. 120.

[5]Gheorghe V. Haiduc, „Toponimia oraşului Arad”, în *Dacia*, anul IV, nr. 928 din 3 august 1942.

[6]Geza Kovach, Alexandru Roz, „Cuvinte româneşti într-un document din 1177”, în *Transilvania*, anul IX (LXXXVI), Sibiu, nr. 8, 1980, p. 41-42.

I.3. Prezentare generală a localității

Apariţia nucleului iniţial al oraşului Arad, dezvoltat pe actuala vatră, este foarte vechi. Primele sale începuturi sunt cunoscute pe baza descoperirilor arheologice care ocupă întreaga perioadă istorică cuprinsă începând din neolitic şi până în perioada medievală[7] .

Descoperirile arheologice de pe teritoriul actual al oraşului şi al localităţilor din jur, databile în perioada secolelor XI-XIII, dovedesc existenţa unor comunităţi umane în zonele de astăzi: Aurel Vlaicu (zona UTA), Grădişte, Ceala (*Bisericuță*), Aradul Nou (*Bufnițí*) sau în aşezările din jurul Aradului: Glogovăţ (astăzi Vladimirescu), Frumuşeni, Nădlac, Pecica, Zăbrani[8].

Pe lângă izvoarele arheologice şi cele medievale timpurii (*Gesta Hungarorum, Cronica lui Nestor*), documentul cel mai valoros este donaţia din 1177 a regelui Bela al III-lea către capitlul Orod, reînnoită de regele Emeric în 1202[9]. Documentul ne furnizează informaţii importante privind demografia zonei în secolele XII-XVI, fiind enumerate toate localităţile atribuite capitlului.

Până la începutul secolului al XVII-lea, Aradul era o aşezare cu populaţie majoritar românească. Abia de la anul 1607 era românească şi sârbească cu respectiva coloratură turcească în timpul ocupaţiei otomane. Despre cei dintâi nu se spune să fie veniţi de undeva, pe câtă vreme despre sârbi se menţionează că au venit în jurul anului 1607 de la Lipova. „Nici o pomenire nu-i despre alt neam de oameni la Arad, nici până-ntr-asta, nici după asta, cu excepţia reprezentanţilor puterii turceşti, până la izgonirea turcilor". După plecarea acestora, pe lângă români şi sârbi, apare o colonie din ce în ce mai numeroasă de germani. Ungurii apar numai în anul 1703. În deceniul IV al secolului al XVIII-lea, după plecarea unei părţi a sârbilor în Rusia, locul lor este luat de români[10].

După un secol şi jumătate de stăpânire otomană, Ungaria este cucerită de către armatele imperiale habsburgice care-şi deschid drum liber spre râul Mureş. În 1688, când trupele austriece ajung sub zidurile Aradului, oraşul era bine fortificat, iar populaţia crescuse considerabil. Aşezat la întretăierea drumului comercial al Mureşului care unea centrul Transilvaniei cu aşezările din Câmpia Tisei, cu drumul care lega Timişoara cu Oradea şi Giula, Aradul făcea parte şi dintr-un sistem de apărare pe care turcii l-au organizat de-a lungul Mureşului. Ei au construit la Arad un pod pe unde transportau muniţii şi alimente

[7]Vezi: Mircea Barbu, Peter Hűgel, „Evoluţia istorică până în secolul XI", în vol. *Arad, monografia oraşului de la începuturi până în 1989*, Arad, 1999, p. 8-50.

[8] Pentru amănunte vezi: Mircea Barbu, „Civilizaţia veche românească în secolele VII-XI", în vol. *Arad, monografia oraşului de la începuturi până în 1989*, Arad, 1999, p. 33-38.

[9] G. Kovach, art. cit., p. 118.

[10]I. Tolan, art. cit.,p. 13, 15.

pentru garnizoanele din Ungaria. În decembrie 1685, o coloană austriacă a cucerit Aradul şi podul de peste Mureş. După incendierea oraşului, imperialii se retrag spre Tisa, ducând cu ei un grup de prizonieri. În 1699, prin pacea de la Karloviţ, stăpânirea austriacă se întindea până la Mureş. Sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui următor, aduce Aradului un nou stăpânitor, Curtea de la Viena. Prin pacea de la Satu-Mare (1711), Imperiul habsburgic şi-a întărit poziţiile sale în Transilvania care încorpora în hotarele lui şi regiunile apusene cunoscute sub denumirea de *Partium*: Aradul, Bihorul, Crasna, Maramureşul, Satu Mare, Solnocul de Mijloc şi Zarandul[11].

Conscripţiile austriecilor de la începutul secolului al XVIII-lea, menţionează o populaţie numeroasă, în majoritate românească, printre care mulţi meşteşugari şi negustori, exponenţii unei intense vieţi economice şi sociale. Alături de vechea populaţie românească în urma exodului de la sfârşitul secolului al XVII-lea, în timpul patriarhului Arsenie al III-lea Cernoievici, aici s-au stabilit câteva sute de familii de emigranţi sârbi. Ca o consecinţă a deselor războaie ruso-turce şi austro-turce, combinate cu atacurile musulmanilor asupra centrelor comerciale din Balcani, dar şi a dezvoltării comerţului între acestea şi Turcia, au determinat pe numeroşi negustori să caute locuri mai bune pentru activitatea lor, penetrând în aceste părţi numeroase familii de aromâni, aflându-se în devălmăşie cu grecii, cu care de multe ori erau confundaţi[12].

Factorii amintiţi ca şi alte motive au făcut posibilă prezenţa lor şi în Arad ca de altfel şi în unele sate din Câmpia Aradului şi Podgorie, unde se îndeletniceau cu negoţul, practicând diferite meserii, cumpărând pământuri şi, în multe parohii, alături de români, ctitoresc biserici (Ghioroc, Socodor, Şiria), fiind atestată şi dorinţa lor de a le înzestra cu icoane, odăjdii şi cărţi de cult[13].

II. Istoricul bisericii parohiale

II.1. Istoria zidirii ei

Din cauza sistematizării oraşului, în primii ani ai celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea, biserica catedrală situată pe malul drept al Mureşului trebuia demolată. Cu toate insistenţele episcopului Procopie Ivaşcovici făcute pe lângă autorităţile civile ca biserica să nu fie demolată acest lucru nu a putut fi evitat. În această situaţie, în 1855, reprezentanţii

---

[11]*Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ediţia a II-a, Bucureşti, 1961, p. 227.
[12]Gheorghe Hristodul, „Români-macedoneni în Transilvania în veacurile XVIII-XIX”, în *A. I. I. Cluj*, XXXII, 1993, p. 65.
[13]Despre aromânii din părţile Aradului vezi: Gh. Ciuhandu, „Comercianţii *greci* în părţile ungurene şi în special în ţinutul Aradului”, în vol. *Fraţilor Alexandru şi Ion I. Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Bucureşti, 1936, p. 229-248.

conducerii comunităţii româneşti pun problema zidirii unui nou locaş de cult, un efort considerabil pentru comunitate.

O problemă mult discutată a fost aceea a alegerii locului pentru construirea bisericii „Naşterea Sfântului Ioan Botezătorul” din Arad. Au existat mai multe variante. În şedinţa din 15 iunie 1855 a comunităţii ortodoxe române arădene, preşedintele Ioan Arcoşi, prezintă două variante, una pe strada Bohuş, cea de-a doua pe strada Forray. Dacă pentru prima variantă existau unele reţineri, cealaltă era considerată mai potrivită. Asupra acestei chestiuni se revine şi în şedinţa din 18 iunie 1855. Tot cu această ocazie s-a propus şi construirea în apropierea locului unde avea să fie ridicată noua biserică a unei case „cu vreo 4 sobe, tindă, cămară [...] în tot timpul fiindu folositoare”, mai ales că acolo, după cum exista o propunere, putea locui cineva care să asigure paza materialelor de construcţie[14].

În cele din urmă, cu toate greutăţile întâmpinate cu adunarea fondurilor, este cumpărat locul ce se chema grădina „Tokoly” de la primăria oraşului Arad[15]. Primăria a parcelat proprietatea în mai multe intravilane, piaţă şi străzi. Când s-a deschis şantierul bisericii, intravilanele ce înconjurau piaţa erau fără edificii şi se întrebuinţau ca grădini pentru legume. Pe locul unde s-a zidit biserica, în partea altarului curgea o ierugă înspre clădirea Seminarul teologic de atunci. „Era un loc mlăştinos şi nu tocmai acomodat pentru o zidire monumentală, de aceea biserica s-a zidit pe pilote”[16].

Începutul şantierului a coincis cu punerea pietrei de temelie a bisericii de către episcopul Procopie Ivaşcovici, cheltuindu-se pentru întreaga ceremonie suma de 136 fl. 50 cr.[17]. Lucrările la noua biserică încep în 1861 sub conducerea arhitectului Antoniu Czigler (Zigler).

Cu toate modificările intervenite pe parcursul desfăşurării şantierului, lucrările au ajuns sub acoperiş în 1863, într-o formă mai modestă decât apare astăzi[18] şi au fost terminate la 28 februarie 1870[19].

În data de 13 septembrie 1865 episcopul Procopie Ivașcovici primește diploma cezaro-crăiască care confirma jurisdicția Episcopiei Aradului peste o parte din românii

---

[14]A. P. O. R. Arad-Centru, *Protocoalele şedinţelor...1846-1858*, reg. 91, f. 52, 63, 63v.

[15]Pentru terenul viitoarei biserici din Arad, la 8 mai 1862, episcopul Procopie Ivaşcovici plătea suma de 853 florini şi 30 cruceri, „solviţi în casa oraşului”, cf. Gh. Liţiu, „Începuturile Catedralei din Arad”, în *Mitropolia Banatului,* anul XVII, nr. 1-3, 1968, p. 89.

[16]Amănunte cuprinse în însemnările protopopului Traian Văţian făcute pe o *Evanghelie* (Bucureşti, 1896), cf. Gh. Liţiu, art. cit., p. 89, nota 14.

[17]A. P. O. R. Arad-Centru, *Protocoalele şedinţelor...1846-1858*, reg. 81, f. 76.

[18]La 24 iunie 1865 a fost sfinţită în faza de atunci de protopopul Ioan Raţ; cf. A. N. D. J. Arad, *Fond parohia ortodoxă română Arad-Centru*, dosar 19(1882-1898), f. 30; dosar 33 (1906-1908), f. 5.

[19]Gh. Lanevschi, „Repertoriul monumentelor religioase de pe cursul inferior al Mureşului”, în *Ziridava*, XI, 1979, p. 1007.

bănățeni și aproba sfințirea catedralei, lucru petrecut în duminica imediat următoare, adică în 14 septembrie 1865.

Pe parcursul vremii, până în prezent, biserica a fost renovată de nenumărate ori. Amintim cele mai semnificative și ample lucrări de renovare, reparare și finisare: 1906-1907, sub episcopul Ioan Ignatie Papp, când se ridică și turnurile actuale de la orologiu în sus; 1920-1921, sub același episcop (la sfințirea lucrărilor participă întreg Sinodul Mitropolitan al Ardealului în frunte cu mitropolitul Nicolae Bălan); 1955, sub episcopul Andrei Magieru; 1961, sub episcopul dr. Nicolae Corneanu; 1966, sub episcopul Teoctist Arăpașu; 1975-1976, sub episcopul dr. Visarion Aștileanu. Începând cu anul 1991, odată cu preluarea conducerii parohiei de către pr. dr. Ioan Tulcan, sub îndrumarea și supravegherea Î.P.S. dr. Timotei Seviciu, au loc în mai multe rânduri, lucrări de reparare atât a interiorului cât și a exteriorului bisericii: în luna iunie 1991 au fost montate pe frontispiciul catedralei cele trei icoane în mozaic: a Mântuitorului, a Maicii Domnului și a Sfântului Ioan Botezătorul; în 1992 au fost întreprinse ample lucrări de renovarea a interiorului și exteriorului catedralei finalizate prin binecuvântarea lucrărilor de către Preasfințitul Episcop Timotei, la 25 decembrie, același an; în 2003 sunt efectuate noi lucrări de renovare a acoperișului și de repictare a pridvorului, astfel că la 25 decembrie, același an, Î.P.S. dr. Timotei Seviciu oficiază slujba de binecuvântare a lucrărilor; în 2004 se restaurează iconostasul; în 2011 s-au renovat și restaurat turlele catedralei. În 2015, odată cu numirea ca preot paroh a părintelui Traian Micoroi, de către Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei, au loc noi lucrări de reabilitare concretizate în amenajarea curții, restaurarea ușilor de la cele trei intrări precum și a ancadramentului de piatră, reamenajarea și rearanjarea arhivei și bibliotecii parohiale, precum și a birourilor administrative.

II.2. Arhitectura

După modificările efectuate de-a lungul timpului, astăzi, biserica prezintă un plan treflat cu un pronaos supralărgit ca urmare a flancării lui de către cele două turnuri clopotniţă. Absida altarului, în interior, este semicirculară, cu o nişă pentru tronul arhieresc şi două uşi (una la nord, cealaltă la sud) ce duc spre veşmântare (adăugat în 1962 cel de sud şi 1969, cel de nord).

Altarul este despărţit de naos printr-un frumos iconostas, operă a sculptorului Mihail Ianici. Absidele laterale, în trei laturi, adăpostesc stranele cât şi casa scărilor ce duc la balcoanele ce se află deasupra stranelor. Naosul are pereţii de nord şi de sud decoraţi cu patru

rânduri a câte doi pilaştri ce au capiteluri combinate cu cornişe puternic profilate deasupra, ce susţin arcuri dublouri în plin cintru.

Pronaosul, deschis spre naos, are patru stâlpi de zidărie din care doi adosaţi zidurilor laterale. Stâlpii susţin cafasul. Pronaosul este deschis şi spre parterul turnului clopotniţă.

Absida altarului este prevăzută cu semicalotă, pronaosul şi naosul cu boltă semicilindrică la fel ca şi absidele laterale, sub cafas trei bolţi mănăstireşti, în timp ce în încăperea parterului turnului clopotniţă, de la nord-vest este cupola. La exterior, absida altarului e poligonală prezentând cinci laturi, din care cele ce fac legătura cu absidele laterale sunt uşor curbate. Absidele laterale poligonale prezintă trei laturi.

Intrarea în biserică se face pe laturile de vest, nord şi sud. Pe părţile de sud şi nord existând câte un portal din metal şi sticlă. Faţadele de sud, vest şi nord prezintă ferestre largi cu partea superioară în arc în plin cintru a căror ancadrament este puternic profilat. Faţada de vest prezintă mai multe registre delimitate în cornişe. La această faţadă se află intrarea principală aşezată central, a cărei uşă din lemn este cu două canaturi. Intrarea este dreptunghiulară şi are ancadrament din piatră ce este flancat de nişe dreptunghiulare. Pilaştri profilaţi cu capiteluri ionice vin să impună faţada în trei panouri, panoul central cu intrarea fiind puţin decroşat. Toate cele trei panouri sunt prevăzute cu nişe a căror parte superioară este în arc în plin cintru.

Turnurile clopotniţă au deschideri dreptunghiulare cu partea superioară în arc în plin cintru. Ferestrele sunt încadrate de pilaştri cu căpiţele combinate. După un registru intermediar cu ovuri, ce adăposteşte câte un ceas pe fiecare latură, se înalţă învelitoarea din cupru care e bogat ornamentată şi etajată, terminându-se în piramidă[20].

II.3. Pictura

Pictura interiorului a fost executată între anii 1957-1959 de către pictorul Anastase Demian, sub episcopul Andrei Magieru, toată cheltuiala fiind suportată prin donaţiile credincioşilor şi cu ajutor din partea Episcopiei Aradului[21].

Pictura iconostasului este datorată renumitului pictor Ioan Zaicu. Icoanele ușilor diaconești sunt pictate de prof. Iulian Toader în anul 1942, fiind donația doctorului Ioan Ursu. Cele patru icoane de pe iconostas, de sub icoanele împărătești, precum și cele patru icoane de pe cele două strane sunt opera pictorului Cornel Cenan, fiind donate de diferiți credincioși, în anul imediat următor, adică 1943. Cele patru icoane de pe strane sunt donate de avocatul dr.

[20]Gh. Lanevschi, art. cit., p. 1007-1008.
[21]*Mitropolia Banatului*, anul VII, 1957, nr. 10-12, p. 282.

Cornel Luțai, valoarea lor ridicându-se la 24.000 de lei, la care s-a adăugat 1.000 de lei pentru montarea lor.

II.4. Obiecte vechi de cult

1. Potir de argint aurit cu icoane de email – 1825, donat de Arsenie Panovici, având următoarea inscripție pe piciorul potirului, în exterior: „Arsenie Panovici, cetăţean Aradului din toată inima ca jertfă bisericii Sfântului Ioan Botezătorul 1825”.
2. Potir de argint – 1868, donat de Teodor Goldișiu și ginerele său Ioan Budai.
3. Potir de argint – 1879, donat de Georgiu și Ana Dogariu.
4. Cădelniță de argint – 1879, donată de Georgiu și Ana Dogariu.
5. Evanghelie ferecată în argint – 1898, donată de Sevastia Costescu.
6. Chivotul de lemn, poleit cu foiță de aur – 1899, executat de renumitul sculptor bisericesc din Banat, Nestor Bosioc și donat de către văd. Iuliana Florescu din Arad.
7. Potir de argint – 1937, donat de dr. Cornel Luțai cu soția Terezia și fiica Aglaia.

II.5. Manuscrise și cărți vechi

Din sursele deținute, Parohia Arad-Centru nu a posedat vreodată manuscrise. În ce privește cartea veche, în special cu caracter liturgic, aparținătoare sec. XVII, XVIII și început de sec. XIX, aceasta a fost aproape în totalitate preluată, la începutul anilor '80, de către Mănăstirea Arad-Gai unde se află un depozit de carte veche și obiecte vechi liturgice. După amenajarea și rearanjarea bibliotecii parohiale din 2015, situația se prezintă astfel: *Biblioteca Parohiei Arad-Centru* deține 2.595 de volume din care 1.526 de cărți și 1.069 de reviste. Din cele 1.529 de cărți, 22 sunt cărți de patrimoniu, cea mai veche datând din 1618.

II.6. Șirul episcopilor și preoților parohi

În biserica catedrală au fost instalați și au slujit în timpul păstoririi lor următorii **episcopi**: Procopie Ivaşcovici – ctitorul catedralei – (1853-1873); Miron Romanul (1873-1874); Ioan Meţianu (1875-1898); Iosif Ioan Goldiş (1899-1902); Ioan Ignatie Papp (1903-1925); dr. Grigorie Comşa (1925- 1935); Andrei Magieru (1936-1960); dr. Nicolae Corneanu (1961-1962); Teoctist Arăpaşu (1962-1973); dr. Visarion Aştileanu (1973-1984); Î. P. S. Sa dr. Timotei Seviciu (din 2 decembrie 1984 până astăzi) şi arhiereii vicari: Gherasim Cucoșel, cu titlul de *Hunedoreanul* (1977-1985) şi Emilian Birdaş, cu titlul de *Arădeanul* (1990-1994).

Șirul **preoților parohi** este următorul: Ioan Rusu (1862-1886); Moise Bocşan (1886-1895); Traian Văţian (1895-1918); Eugeniu Crăciun (1919-1924); Florea Codreanu (1924-

1939); dr. Ilarion V. Felea (1939-1942); Florea Codreanu (1942-1949); Petru Bogdan (1949-1952); Demian Tudor (1952-1958); Viorel Mihuțiu (1958, septembrie-decembrie); Florea Codreanu (1958-1960); Octavian Macovei (1960-1962); dr. Simeon Șiclovan (1962, februarie-mai); Petru Petrilă (1962-1968); Octavian Macovei (1968-1974); Gheorghe Căvăşdan (1974-1990); dr. Ioan Tulcan (1990-2014); Traian Micoroi (din 2014).

Preoți slujitori și catedrali: Ioan Raţ (1853-1878); Ioan Rusu (1862-1886) Gavril Bodea (1877-1918); Ioan Ghibu (1878-1883); Ilie Dogariu (1887-1892); Moise Bocșan (1888-1901); Vasile Beleș (1901-1917); Traian Vățian (1895-1938); Eugeniu Crăciun (1918-1924); Alexiu Popovici (1920-1930); Florea Codreanu (1924-1961); Caius Turicu (1927-1949); Viorel Mihuţiu (1930-1961); Sabin Mihuțiu (1934-1957); Nicolae Țăndrău (1935-1954), Iuliu Hălmăgean (1935-1943); Andrei Cuznețov (1935-1953); Virgil Lugojan (1937); dr. Ilarion V. Felea (1939-1958); Petru Bogdan (1940-1952); Demian Tudor (1942-1958); Teofil Herbei (1946); Cornel Hălbac (1946); Petru Vancu (1948-1988); Cornel Oros (1949-1990); Ştefan Bogdan (1950-1962); Aurel Neamţu (1952); Ioan Iancu; Mircea Emandi (1952); dr. Petre Deheleanu (1953-1978); Mihai Petrovici (1953-1954); dr. Simion Şiclovan (1959-1974); Octavian Macovei (1959-1975); Petru Sălăgean (1961-1974); Petru Petrilă (1962-1985); Coriolan Iacob (1962); Ioan Şerb (1962-1989); Gheorghe Șerb (1962-1975); Ioan Nădăban (1968-1977); Gheorghe Căvășdan (1974-1990); Ioan Popa (1976-2010); Teodor Colţău; Flor Teodorescu (1978-2014); Teodor Greucean (1979-2010); Vălean Andrişescu (1989-2009); Eugen Crișan (din 1983); Traian Ioan Micoroi (din 1984); dr. Ioan Tulcan (1988); Teodor Pavel (din 2011); Axente-Flavius Petcuț (din 2011); dr. Cristinel Ioja (din 2014).

Dintre **diaconi** amintim: Mihai Lucuţa; Ioan Cioară (1918-1923); Vasile Vichentie Guleş (1927-1928); Ignatie Raica (1928); Dimitrie Dărău (1928-1957) – diacon de ceremonii mulţi ani; Florea Lavru (1929); Ioan Albu (1929); Nicolae Ciurescu (1929-1931); David Crăciun (1933-1938); Mihai Măcinic (1934-1938); Octavian Lipovan (1936); Aurel Tripon (1946-1957); Teodor Babuţa (1950-1998); Gheorghe Şerb (1952); Perian T. Valerian (1952-1953); Gheorghe Bej (1957); Traian Seviciu (1961-1962) – viitorul episcop Timotei al Aradului; Octavian Pătraşcu (1962-1963); Beniamin Gligor (1966); Iov Orădan (1967-2010 – protopop al Aradului între anii 1996-2010); Simion Fărcuţ (1971); Teodor Greucean (1971), Gheorghe Contraş (1973-2015); Iustin Ciumpilă; Gheorghe Hodrea (din 1993); Paul-Tiberiu Ardelean (din 2007); Paul-Sebastian Orădan (din 2011); Viorel Herlo (din 2014).

II.7. Membrii marcanți ai conducerii comunității parohiale

1. Ioan Arcoşi (1792-1884), cunoscut avocat și militant naţionalist din generaţia lui Moise Nicoară, a cerut înfiinţarea unei catedre de limba română la Gimnaziul de Stat din Arad, convins fiind că numai „ştiinţa limbii materne” asigură formarea tineretului în spiritul istoriei şi valorilor naţionale. Primul președinte al comunității parohiale a românilor ortodocși din Arad.

2. Alexandru Gavra (1797-1884), absolvent al Facultății de Științe din Oradea, ajunge profesor la Preparandia din Arad, pe care o slujește timp de 55 de ani neîntrerupt, cu un devotament și spirit de jertfă remarcabile. A fost implicat în întreaga mișcare națională a românilor din Arad și Bihor, fiind membru al Astrei arădene, cât și al instituțiilor bisericești locale. A fost unul dintre ultimii luptători, în sens iluminist, în linia lui Țichindeal, al cărui nume s-a gravat în inima și conștiința a zeci de învățători și preoți care s-au hrănit cu sămânța spiritului său românesc și ortodox, mai bine de un jumătate de veac.

3. Mircea V. Stănescu (1883-1888), avocat la biroul căruia și-au făcut ucenicia mari personalități precum: Ioan Slavici, Mihai Veliciu, dr. Ioan Suciu. A fost deputat în Parlamentul Ungariei și inițiatorul primelor ziare umoristice din Transilvania precum *Gura satului*. A sprijinit primul volum de versuri „Almanahul Muguri” al tinerilor arădeni, unul din primele volume de acest gen din întreaga Transilvanie.

4. Dr. Atanasie Şandor (1809-1892), medic și profesor la Preparandia din Arad. S-a implicat în mișcarea culturală a românilor din Transilvania și Arad, promovând cu asiduitate unificarea ortografiei românești și introducerea grafiei cu litere latine în locul celor chirilice. A fost membru al Astrei de la Sibiu și membru în conducerea Astrei arădene. Deputat în Sinodul eparhial.

5. Ioan Popovici-Desseanu (1831-1892) de profesie avocat, a fost un sprijinitor al culturii româneşti din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În casa sa, (str. I. Popovici-Desseanu, nr. 2), au fost găzduiţi Mihai Pascaly şi alţi câţiva membrii ai trupei sale, între care şi Mihai Eminescu, cu ocazia teatrului bucureştean a lui Pascaly, din anul 1868. În această casă s-a cunoscut Iosif Vulcan, directorul revistei *Familia* cu Mihai Eminescu. Deputat în Parlamentul de la Budapesta.

6. Demetriu Bonciu (1826-1906), notar public în Arad, fost deputat în Dieta de la Budapesta.

7. Dr. Nicolae Oncu (1842-1914), a fost fiu de ţărani din Râşca, comitatul Zărand, studiind la Beiuş, Brad, Lugoj, Oradea, apoi dreptul la Viena şi Bruxelles, unde îşi ia şi doctoratul. În 1871, înfiinţează, împreună cu Eminescu şi Slavici, societatea „România Jună”, la Viena. Întors în ţară, se stabileşte la Arad, unde în 1880 înfiinţează instituţii culturale şi economice. De numele său se leagă înfiinţarea în 1887 a Băncii „Victoria” din Arad. A fost primul

director al Institutul Tipografic „Tribuna". Din 1906 devine deputat de Arad în Parlamentul de la Budapesta. Și-a legat numele de în ființarea Casei Naționale din Pârneava în anul 1902 și de construirea edificiului Școlii Civile de fete din anul 1912. Deputat în Sinodul eparhial.

8. Sava Raicu (1859-1920), director al Băncii „Victoria", a susținut promovarea culturală a românilor arădeni din perioada primelor decenii ale sec. XX: școli, presă, afirmându-se ca una din personalitățile de marcă ale elitei economice și culturale a românilor arădeni.

9. Iosif Moldovan (1863-1940), unul din dascălii eminenți ai Aradului, director al Școlii Arad-Centru din cartierul Pârneava, președinte al Reuniunii Învățătorilor Români din Arad, inspector școlar la Arad și Oradea, membru al Astrei arădene și în senatul școlar al Consistoriului Ortodox din Arad.

10. Ascaniu Crișan (1881-1947), profesor de matematică și teologie la Sibiu, Timișoara și Arad. Din 1919 și până în 1947 a fost directorul Liceului „Moise Nicoară" din Arad.

III. Activități culturale și filantropice din trecut

În cartierul Pârneava, pe strada Dorobanţilor, la începutul secolului al XX-lea, din iniţiativa unei comisii prezidată de dr. Nicolae Oncu, dar mai ales prin strădaniile învăţătorului Nicolae Ştefu, care a fost animat de dorinţa edificării unui locaş de cultură destinat promovării muzicii naţionale, dansurilor populare şi teatrului românesc, ia ființă *Casa Națională* din Pârneava[22].

În jurul anului 1901, Nicolae Ştefu iniţiază o acţiune de mare anvergură pentru construirea unui astfel de edificiu în cartierul Pârneava, unde funcţiona ca învăţător la şcoala românească încă din anul 1890. În acest scop, antrenează întreaga învăţătorime arădeană, pe preoţi şi pe localnici. Despre necesitatea existenţei unei astfel de case culturale îl convinge pe Nicolae Oncu, directorul executiv al *Institutului de credit şi economii „Victoria"* şi preşedinte al comitetului parohial greco-ortodox român din Arad. Acesta dispune donaţia grădinii bisericii alăturate pentru necesităţile construcţiei, contribuind şi cu o importantă sumă de bani. Pentru completarea fondurilor băneşti, Nicolae Ştefu recurge la chete (de câte două, trei coroane) şi la încasarea unei sume semnificative de pe urma reprezentaţiilor susţinute de corul ţăranilor pârneveni înjghebat prin eforturile sale, cu ani în urmă. Obţine o sumă de bani şi de la autorităţile oraşului.

[22]Despre „Casa Naţională" vezi: „Casa Naţională", în *Tribuna Poporului*, anul V, nr. 242 din 29 decembrie 1901/11 ianuarie 1902, p. 2; „Pentru Casa Naţională", în *Tribuna Poporului*, anul V, nr. 242 din 29 decembrie 1901/11 ianuarie 1902, p. 2; „Şedinţa festivă a comitetului parochial din Arad",în *Tribuna Poporului*, anul VI, nr. 22 din 2/13 februarie 1902, p. 1-2; E. Gluck, Al. Roz, *op. cit.*, p. 108; Radu Homescu, „Învăţătorul, compozitorul şi publicistul arădean Nicolae Ştefu (Nicu Stejărel) 1855-1914", în *Ziridava*, III-IV, 1974, p. 273-274; vezi şi *Casa Naţională* (culegere de articole), Arad, 1905.

Construită în stil clasicist, imitând în mod ingenios un templu elenic, clădirea a fost inaugurată la 12 octombrie 1902. Festivităţile de deschidere au marcat o impresionantă participare, fiind de faţă reprezentanţii Bisericii (Roman Ciorogariu), ai autorităţilor oraşului şi ai Inspectoratului şcolar. Curând, după inaugurare, „Casa Naţională" a devenit gazda manifestaţiilor culturale ale arădenilor. Aici, cu regularitate se organizează serbări şcolare, se pun în scenă piese de teatru, se organizează formaţii artistice de jocuri populare, reprezentaţii şcolare. Aici s-a desfăşurat şi o vie activitate de culturalizare a maselor prin conferinţe ţinute de intelectuali arădeni.

Cât privește școlile confesionale, amintim că pe lângă biserica noastră, au funcționat două școli: prima, încă din 1721, legată stric de catedrală și o a doua, înființată în cartierul Pârneava, în 1846, legată de Parohia Arad-Centru unde își va desfășura activitatea, o bună perioadă de timp, renumitul învățător Iosif Moldovan.

În 1919 se înființează *Reuniunea de cântări „Armonia"* care va desfăşura o bogată activitate bisericească, naţională şi culturală.

IV. Profilul actual al parohiei

Astăzi, Parohia Arad-Centru desfășoară o intensă activitate pastorală, misionară, filantropică și culturală prin: programul de slujbe care se desfășoară zilnic în biserică, prin cele două coruri: *Corul „Armonia"* cu o activitate neîntreruptă din anul 1919 și *Corul de Tineret „Sfântul Maxim Mărturisitorul"* înfiinţat în anul 1990; prin cele două asociații: *Asociația femeilor creștine „Cuvioasa Paraschiva"*, înființată în anul 1997 și *Asociația „Calea Mântuirii"*, înființată în anul 2008. La acestea adăugăm și activitățile cu tinerii, desfășurate în cadrul *Școlii de duminică*.

V. Surse bibliografice

1. Pr. Gheorghe Ciuhandu, *Schițe din trecutul românilor arădeni din veacul XVIII,* Arad, 1934.

2. Pr. Gheorghe Ciuhandu, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț*, Arad, 1935.

3. Pr. Gheorghe Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri cu un excurs istoric până la 1752 şi însemnări istorice-politice ulterioare,* Arad, 1940.

4. Eduard I. Găvănescu, *Mărturii românești din Eparhia Aradului în veacul al XVIII-lea,* Arad, 1940.

5. Pr. dr. Gheorghe Lițiu, *Eparhia Aradului. Schiță istorică*, Arad, 1950.

6. Pr. dr. Gheorghe Lițiu, „Începuturile catedralei din Arad”, în: *Mitropolia Banatului*, anul XVIII, 1968, nr. 1-3.
7. Horia Medeleanu, „Catedrala Aradului în veacul al XVIII-lea”, în: *Mitropolia Banatului*, anul XXXIII, 1983, nr. 7-8.
8. Volum colectiv, *Episcopia Aradului. Istorie, viață culturală, monumente de artă*, Arad, 1989.
9. Volum colectiv, *Arad, monografia orașului de la începuturi până în 1989*, Arad, 1999.
10. Prof. dr. Vasile Popeangă și pr. Vasile Pop, *Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică (1918-1948). Colecție de documente*, Arad, 2006.
11. Pr. dr. Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități*, Cluj-Napoca, 2006.
12. Pr. dr. Pavel Vesa, *Episcopii Aradului 1706-2006*, Arad, 2007.
13. Pr. dr. Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Arad, 2008.